

HOOFDSTUK 1

Ouverture

‘Niet meer lezen. Anders pak ik je boek af!!’

Mijn moeder trok de deur dicht. Ik hoorde haar de trap af lopen. Toen ik zeker wist dat ze mij niet meer kon horen, duwde ik de door haar stijf ingestopte deken weg, viste het boek van Karl May onder mijn kussen vandaan en kroop er mee op mijn knieën op de vensterbank. Ik trok twee van de punaises waarmee verduisteringsmolton voor het raam was gespannen los, waardoor het licht van de warme juni-avond over mijn boek viel en sloeg de bladzij op waar ik was gebleven. Winnetou zat klem in een wig van een gekliefde woudreus. Een van de kompanen van zijn aartsvijand Old Shatterhand wilde hem tot een bekentenis dwingen door de wig steeds verder dicht te klemmen, waardoor de indiaan helse pijnen leed.

De wrede passage benam mij bijna de adem. Bovendien hoorde ik de bommenwerpers weer naderen. Enorme aantallen Engelse B-26's, op weg naar Duitsland, waar ze de grote steden gingen platgooien, vlogen over.

Ik besloot niet verder te lezen. Onhandig bevestigde ik de punaises weer en kroop terug in bed. Het geronk van al die bommenwerpers hoog in de lucht was langzamerhand

een bekend geluid. Bij helder weer kwamen ze iedere avond over. Ik luisterde gespannen of er al afweergeschut losbarstte. Niet dat het in staat was die hoog vliegende vliegtuigen te raken, maar ze probeerden het toch.

Ja! Daar was het. Het geschut begon te blaffen. En op hetzelfde ogenblik ging beneden mijn moeder los op de piano. Mijn lievelingsnummer, 'Erlkönig':

'Wer reitet so spät durch Nacht und Wind?
Es ist der Vater mit seinem Kind;'

Dan het bommeldebommel van de donkere akkoorden, die mijn moeder voortvarend uit de toetsen ramde.

'Mein Sohn, was birgst du so bang dein Gesicht?'
'Siehst Vater, du den Erlkönig nicht?
Den Erlenkönig mit Kron und Schweif?'
'Mein Sohn, es ist ein Nebelstreif.'

Het afweergeschut zweeg. En dat was maar goed ook, want nu begon Erlkönig aan zijn verleidingsmanoeuvre.

'Du liebes Kind, komm, geh mit mir!
Gar schöne Spiele spiel' ich mit dir;
Manch' bunte Blumen sind an dem Strand,
Meine Mutter hat manch' gülden Gewand.'

Daar klonk het geschut weer. Ik lag van top tot teen stijf gespannen. Beneden vertelde mijn moeder zingend het drama van het zieke kind, door zijn vader voortgezeuld op weg naar huis. En boven mijn hoofd speelde een ander drama, de door het povere afweergeschut niet tegen te houden, honderden bommenwerpers die monotoon brommend hun

tocht vervolgden, een tocht die zou eindigen met het afwerpen van duizenden bommen op huizen met mensen in bedden en schuilkelders.

Beneden zette Erbkönig nog even zijn beste beentje voor. Mijn moeders stem klonk lieflijk:

‘Ich liebe dich, mich reizt deine schöne Gestalt;’

Om dan plotseling zijn ware gezicht te tonen:

‘Und bist du nicht willig, so brauch’ ich Gewalt.’

Nu sloeg de wanhoop toe. Het afweergeschut had kennelijk een vliegtuig weten te raken. Het kwam met gierend geweld naar beneden. Mijn moeder hoorde daarvan blijkbaar helemaal niets, zij voltrok samen met Schubert het noodlot aan het doodzieke kind:

‘Mein Vater, mein Vater, jetzt faß er mich an!
Erbkönig had mir ein Leids getan!’

Je zou toch denken dat de klap, gevolgd door een ontplofing, niet al te ver van ons huis, mijn moeder wel tot stoppen zou dwingen. Maar ze joeg de akkoorden koortsachtig door het laatste couplet, haar stem empathisch meebuiend met de droevige tekst:

‘Dem Vater grauset’s, er reite geschwind,
Er hält in Armen das ächzende Kind,
Erreicht den Hof mit Müh’ und Not:
In seinen Armen das Kind war tot.’

Buiten gierden de sirenes van de brandweer.

Beneden was het kind in de armen van zijn vader gestorven.

Maar ondanks het geweld van alle kanten, ging het leven toch gewoon door. Ik hoorde gerammel aan de achterdeur. Mijn moeder ging opendoen. Stemmen.

Het waren de onderduikdames, die op woensdagavond kwamen zingen.

‘Er is een bommenwerper neergestort. Achter het Sportfondsenbad!’

‘Een enorme fik!’

‘De brandweer is erbij!’

‘Maar we zijn toch maar gekomen. Het is straks donker, dan kunnen we veilig weg. We wilden ons zanguurtje niet missen.’

Ze gingen de woonkamer binnen. Ik hoorde mijn moeder in de keuken rommelen, theewater opzetten. Dan ging ze de woonkamer weer in.

Even later zette het koortje in. ‘In der Frühling...’, verder verstond ik niks.

Ze zongen niet zo zuiver, maar het klonk na al die oorlogsherrie geruststellend. Ik draaide me op mijn zij, voelde me slaperig worden.

‘Alsjeblieft, Lenie. Zing voor ons nog een keer “Madonnakindje”!’

Dat was mijn moeders tophit. Nu ja, eigenlijk de tophit van Jo Vincent. Maar mijn moeder zong het, volgens de kenners, ook heel mooi.

Ik had bedenkingen tegen dat lied. De tekst. Het begon heel aardig. Maar dat Madonnakindje... Wij waren remonstrants, we hadden helemaal niks met madonna’s en Maria-beelden. En dan vooral die ene zin in het laatste couplet, daarvan werd ik bijna misselijk:

Madonnakindje, als ge uw moeder tegenlacht
dan denk ik stil aan hoge, heil 'ge dingen.
Gij komt de lente in onze harten zingen.
Gij zijt een duifje dat ons vrede bracht! Ah!

En telkens weer vond ik het vreemd dat de muziek die onder die stomme woorden klonk, zo prachtig was. Zo verleidelijk. Zo spannend, met die melodie die onverwacht omhoogging naar het einde. Zo hemels.

Ik haatte Madonnakindje.

Ik hield ontzettend veel van haar.

HOOFDSTUK 2

Acceso

Waarom speelt Catharina's liedje zo'n vreemde rol in mijn lange leven?

Was het de herinnering aan de oorlog, aan de onderduikdames die op de illegale zangavonden mijn moeder herhaaldelijk bleven vragen het nóg eens te zingen?

‘Toe Lenie, nóg eenmaal “Madonnakindje”, alsjeblieft!’

‘Je zingt het net zo mooi als Jo Vincent!’ zeiden ze. ‘Minstens zo mooi!’

Was mijn moeder in onuitgesproken competitie met de weergaloos populaire sopraan Vincent? En liet ze zich de complimenten van de dames van haar koortje maar al te graag aanleunen?

Eenmaal hoorde ik mijn moeder over Jo Vincent praten. Het gesprek ging over een radio-interview... Spottend, met een smalend ondertoontje, citeerde mijn moeder de zangeres.

Op de vraag hoe Jo toch zo volkomen natuurlijk kon zingen, hoeveel studie haar dit niet had gekost, had ze geantwoord: ‘Ach, je doet je strot maar open! En dan komt het er vanzelf wel uit!’

Iedereen vond haar prachtig zingen. Ik hield mijn mond,

maar ik kreeg bij het horen van die jubelende sopraan altijd het Leger des Heils-gevoel. Wanneer ik Jo op de radio ‘Madonnakindje’ hoorde zingen, vond ik haar mooie, maar brave stemgeluid irritant.

Mijn moeder bewonderde Jo, maar toch klonk er altijd iets meesmuilends in haar stem wanneer ze over haar sprak.

Was ze jaloers op haar succes? Gefrustreerd, omdat zij van haar vader niet naar het conservatorium mocht? Ondanks haar mooie stem?

‘Het is een armeluisbestaan!’ had hij haar voorgehouden. ‘Je zult niets te eten hebben. Kijk naar Constant, mijn halfbroer de harpist. Hij speelt dan wel in het Philadelphia Orchestra onder Stokowski, maar geen droog brood op de plank!’

Ik dacht aan die ene foto, half verbleekt. Oom Constant de harpist was getrouwd met een Russische zangeres. Ze hadden een kind, een dikke peuter met een kale kop, die op die foto in een teil zat om gewassen te worden. Er ging het verhaal in de familie dat de Russin zo temperamentvol was dat ze op een dag die teil met badwater over het hoofd van Constant had gesmeten!

Maar dan streek mijn moeders vader, opa – vastbesloten zijn begaafde dochter af te houden van een armzalig muzikantenbestaan, waarvan wij in de familie een schrijnend voorbeeld hadden –, toch weer zijn hand over zijn hart en mocht ze dure zanglessen nemen bij een beroemde Italiaanse zanger. Vijfentwintig gulden per uur moest ze betalen en dat in 1922! Wanneer het uur voorbij was, liep er een wekker af.

In de oorlog leek het erop dat mijn moeder zou ‘doorbreken’ in de voor haar tot dusver ondoordringbare klassieke muziekwereld. Ze werd gevraagd voor een radio-optreden Schubert- en Schumannliederen te zingen.

Ik hoor nog haar enthousiaste kreet toen ze de brief met de uitnodiging openmaakte. 'Eindelijk! Het werd tijd!'

Er zat wel een akelig kantje aan die uitnodiging. Voor dat optreden was het noodzakelijk dat zij toetrad tot de zogenoemde Kultuurkamer...

'Nog niet over mijn lijk!' was mijn moeders repliek.

Opportunisme was niet haar sterkste kant.

Maar deze teleurstelling weerhield haar er niet van dagelijks te zingen. Ik hoorde de vaardige manier waarop zij zichzelf begeleidde. Ze heeft toch wel verdomd goed piano leren spelen, dacht ik.

Zelf speelde ik ook veel, iedere dag. Los van die vreselijke pianoles voelde ik me vrij om te improviseren en populaire liedjes na te spelen. Maar ook de overbekende sonatines speelde ik met verve uit mijn hoofd.

Wij woonden aan een poort, waardoor ons huis werd gescheiden van de burenen. Bij hen was een Pools echtpaar in huis, de familie Sielenziger, in de jaren dertig uit Polen gevlucht voor de nazi's. Meneer Sielenziger was pianoleraar.

Op een middag stond hij een pijpje te roken aan het hekje bij de poort. Hij groette me vriendelijk toen ik thuiskwam uit school: 'Dag kiend. Ga jai weer pianospelen?'

Wat mij bezielde, kan ik me niet meer herinneren, maar ik wilde hem een plezier doen. Het was mooi zomers weer, de tuindeuren stonden open, ik wist dat meneer Sielenziger zou luisteren...

Ik speelde voor hem alles wat ik inmiddels onder de knie had en zonder haperen kon spelen. Ik ging zorgvuldig met het pedaal om, niet te veel, niet te luid.

Toen ik uitgespeeld was, deed ik de pianoloper weer over de toetsen en sloot de klep. Ik stapte naar buiten, nieuwsgierig of hij er nog stond.

Ja!

‘Dat was mooi, kiend!’

Drie weken later kregen hij en zijn vrouw, zijn hoogzwangere dochter Ruth en haar man de oproep zich te melden en werden ze op transport gesteld. Via Westerbork kwamen meneer en mevrouw Sielenziger in Theresienstadt terecht. Ruth en haar man met hun zojuist geboren kindje gingen direct naar Auschwitz.

Alleen Ruth, die in de experimentenbarak van dokter Mengele zat, is er levend vandaan gekomen.

Op een dag werd mijn moeder door onze dominee gevraagd ‘Allerseelen’ van Richard Strauss te zingen tijdens de dienst op Allerheiligen in de remonstrantse kerk. Een grote eer. Meestal zong de schrille sopraan van de internist alles wat er in het kerkelijk leven te zingen viel. Eindelijk gerechtigheid!

Op die regenachtige ochtend stond mijn moeder boven in de kerk bij het orgel naast de organist, die de bof had. De doodzieke man had zich in dikke dassen gewikkeld en zag er potsierlijk uit. Mijn moeder was zo van slag door zijn vreemde uiterlijk dat ze tweemaal hetzelfde couplet zong. Nooit zal ik vergeten hoe de leden van de oplettende gemeente bij het horen van de herhaling van dezelfde tekst zich als één man omdraiden en ontsteld naar boven keken. Hoe mooi haar mezzo ook klonk, tweemaal hetzelfde couplet zingen werd haar niet vergeven!

Na afloop was er koffie in de consistoriekamer. Beleefde complimenten en een vriendelijk woord van de dominee, en dat was het dan. De jassen aan, buiten was de stoep bezaaid met natte bladeren. Mijn grootmoeder gleed uit en brak haar heup.

Na mijn moeders dood vonden wij een ongeopende brief van haar Utrechtse zanglerares. Mijn moeder werd panisch als er een rekening op de mat viel. Bang dat het een aanmaning was voor lesgeld had ze maandenlang verzuimd de brief te openen.

‘Dat mag ik nu wel doen,’ zei mijn grootmoeder. Ze sneed met een scherpe briefopener de verbleekte envelop los.

“Lieve Lenie,” las ze hardop. “Ik zou je zo graag nog eens spreken. We hebben altijd zo goed gewerkt. Je stem doet niet onder voor die van Jo Vincent, dat zeg ik je eerlijk!

Wanneer je je weer wat beter voelt, schrijf me dan. We maken een afspraak. En die rekening, die vergeten we. Misschien kunnen we voorzichtig samen nog eens wat zingen.

Laat van je horen, lieve Lenie.

Alle goeds en beterschap, je...”

Mijn grootmoeder liet de brief in haar schoot zakken.

‘Wat jammer,’ zei ze zacht, ‘dat ze dit niet heeft gelezen...’